

AL – Mustafa International University

جامعه المصطفیٰ (ص) العامیه – واحد گرگان

پایان نامه رشته فقه سیاسی مقطع کارشناسی ارشد

پناهندگی سیاسی از دیدگاه فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین الملل

استاد رهنما:

دکتر سید جواد حسینی خواه

استاد مشاور:

دکتر عبد الصدیق "کشمیری"

پروفسور:

ذبیح الله صمدی

کد تحصیلی: ۱۱۵۱۲۳۳۰

سال تحصیلی: (۱۱/۱۶) ۱۳۹۹-۱۴۰۰

اللهم
الرحمن الرحيم

مسئولیت نقل

مسئولیت این نوشتار به دوش نگارنده است و جامعه المصطفی در قبال آن هیچ مسئولیتی ندارد. استفاده ازین پایان‌نامه با ذکر منبع مجاز است اما نشر و چاپ آن در داخل جمهوری اسلامی ایران بدون اجازه جامعه المصطفی ممنوع بوده و مشمول نقض قانون حمایت حقوق نویسندگان است.

تقدیم به:

سرور خوبان آدمیان و جنیان، محمد (ص الله علیه و آله واصحابه وسلم) و پیروان صادقش که رهنمایان
راه او بودند!

تقدیم به:

به دو معلم و مربی پرمهری که برای ساختنم سوختند و هر چه دارم از یمن آنهاست، پدرم و مادرم!

تقدیم به:

همسرم بینه‌امین که تا این گام والا بی هیچ منتهی همگامی کرد و جان فشاند، براستی که ممنون اویم!

تقدیم به:

حماد جان و حامد جان پسران نازم که با تماشای بازی های زیبای کودکانه شان در تلخستان دنیا شیرین
کامم!

سپاسگذاری

نخست سپاس بیکران دارم از خدواند (جل جلاله) که توفیق رفیقم ساخت تا این پایان‌نامه را به اختتام برسانم!

در گام دوم از ریاست محترم جامعه المصطفی واحد گرگان، معاونین محترم، مدیریت محترم علوم اسلامی و همکاران محترم شان و بخصوص مدیر محترم گروه فقه و اصول که با زمینه سازی و همکاری ایشان این پایان‌نامه به رشته تحریر در آمد!

و همچنین سپاسگذاری ویژه دارم از استاد گران مهرم جناب دکتر سید جواد حسینی خواه که در نگارش و تدوین این پایان‌نامه از هیچ گونه رهنمونی دریغ نورزیده و با توصیه های ارزشمند شان تا نگارش واپسین سطور آن همراهی نمودند، آرزومندم که در همه میادین زندگی شان پیروزمند باشند!

همچنان جا دارد از استاد محترم دکتر محمد مدیو جونی اظهار امتنان و سپاسگذاری نمایم که در جریان تدوین و نگارش این پایان‌نامه ممنون رهنمایی های سودمند ایشان بودم، دعا گویم که خدا یاورشان باد!

همچنین سپاس گذار همسر پر مهرم هستم که مایه آرامش، تکیه گاه امن، نصیحت گر دلسوز، سهامدار رنج و تلاش دوران تحصیلم بود، به پاس زحمتکشی‌های بی دریغش جهانی سپاس و قدردانی دارم!

در اخیر جا دارد از تمامی کسانی در بابت نگارش و تدوین این پایان‌نامه مساعدت کردند سپاسگذاری ابراز دارم

چکیده

یکی از مطرح‌ترین چالش‌های بین‌المللی عصر حاضر معضل پناهندگی است؛ بویژه در این ایام، که به سبب افزایش درگیری‌ها و تنش‌ها، روند پناه‌جویی قوی‌تر شده است. از این‌رو پرداختن به آن از زوایه فقه از اهمیت خاصی برخوردار است.

پناهندگی سیاسی از گذشته‌های دور بدینسو در عرصه حیات بین‌المللی میان ملتها و قبایل وجود داشته است؛ که هر ملت و قبیله، بگونه‌ای طبق رسوم و آئین خود با آن برخورد می‌کرده است. در قرون پسین همزمان با تبلور پناهندگی به‌عنوان یک معضل جهانی، میثاق‌هایی از طرف جامعه ملل و سازمان ملل متحد برای رتق و فتق پناهندگی و حمایت پناهندگان سامان یافت که امروزه در سطح کل، دست‌کم رویه شمار زیادی از کشورها در این خصوص است. پرسش این جاست که، دیدگاه فقه حنفی و امامیه درباره پناهندگی سیاسی چیست و با آیین‌نامه‌های بین‌المللی حاکم بر آن، چه میانه دارد! تحقیق حاضر در راستای پاسخ به این پرسش به روش گردآوری کتابخانه‌ای و رویکرد توصیفی - تحلیلی، پژوهش شده است. یافته‌های تحقیق حاضر نشان داد که پناهندگی سیاسی در این دوفقه مشمول مصادیق مفهوم «امان» و «هجرت» است؛ دو مفهومی که بر تقسیم عقیدتی - سیاسی زمین به دارالحرب و دارالاسلام بنا یافته است؛ بگونه که هر گاه اهل دارالحرب خواستار ورود به دارالاسلام و زندگی در قلمرو آن باشد؛ در صورت غیر مسلمان بودن، از طریق عقد امان برایش میسر است؛ که طی آن حکومت اسلامی متضمن امنیت و حمایت وی می‌گردد. حال اگر انگیزه مستأمن کسب حمایت دولت اسلامی در برابر دولت خود بود مترداف با پناهندگی سیاسی است. این دوفقه با اینکه با مستأمن طرز رفتار منحصر به فرد دارد؛ که ضامن حقوق انسانی وی است؛ با رسوم بین‌المللی حاکم بر پناهندگی، نیز تاجایی که منجر به تخلف شرع نشود هماهنگ است. اگر پناهنده مسلمان باشد، به‌وی در گفتمان آن‌ها مهاجر اطلاق شده است که به دولت اسلامی لازم است زمینه الحاق و اندماج وی به اتباع خود، را فراهم نموده و با وی همسان آنان رفتار نماید. عکس صورتی قبلی امان، یعنی، پناهندگی مسلمان در کشور غیر اسلامی نیز مشروط به حفظ هویت دینی پناهنده درست است.

واژگان کلیدی: پناهندگی سیاسی، امان، هجرت، مستأمن، فقه حنفی، فقه امامیه

فهرست مطالب

مقدمه	۱
۱. بیان مسئله	۱
۲. پیشینه تحقیق	۳
۳. اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
۴. اهداف تحقیق	۶
۵. سوالات تحقیق	۶
۶. فرضیه ها	۷
۷. روش تحقیق	۸
۸. قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)	۸
۹. نوآوری	۸
۱۱. محدودیت	۹
۱۲. ساختار تحقیق	۹
فصل اول : مفهوم‌شناسی و کلیات	۱۱
گفتار اول: مفاهیم	۱۲
۱. مفهوم پناهندگی سیاسی	۱۲
۲. مفهوم عقد امان و استئمان	۱۹
۳. هجرت	۲۹
۴. مفهوم فقه حنفی و امامیه	۳۱
۵. حقوق بین‌الملل	۳۱
گفتار دوم: کلیات	۳۲
۱. گونه‌شناسی پناهندگی سیاسی	۳۲
۲. گونه‌شناسی امان	۳۳
۳. گونه‌شناسی هجرت	۳۴
۴. تاریخچه پناهندگی	۳۵
۵. مبانی پناهندگی	۳۸

فصل دوم: پناهندگی سیاسی (امان سیاسی) غیر مسلمان در کشور اسلامی از دیدگاه فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین الملل	۴۹
گفتار اول: مشروعیت عقد امان	۵۰
۱. دلایل قرآنی	۵۰
۲. دلایل حدیثی	۵۲
گفتار دوم: ماهیت امان و حکم اعطای آن	۵۳
گفتار سوم: عناصر امان	۵۶
۱. عناصر اصلی	۵۷
۲. عناصر تبعی	۶۱
گفتار چهارم: اصول حاکم بر حقوق پناهندگی سیاسی در حقوق بین الملل	۶۴
۱. اصول ماهوی	۶۴
۲. اصول شکلی	۶۸
۳. بررسی فقهی اصول مزبور	۷۰
گفتار پنجم: حقوق و تکالیف مستأمن	۷۵
۱. حقوق مستأمن	۷۵
۲. تکالیف مستأمن	۹۳
گفتار ششم: پایان امان و پناهندگی سیاسی	۹۴
فصل سوم: پناهندگی سیاسی مسلمان در فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین الملل	۹۷
گفتار اول: پناهندگی سیاسی مسلمان در کشور اسلامی	۱۰۱
۱. حکم پناهندگی سیاسی مسلمان در کشور اسلامی و چگونگی استقبال از وی	۱۰۱
۲. نگاهی به چگونگی حقوق و تکالیف پناهنده مسلمان به در کشور اسلامی	۱۰۲
گفتار دوم- پناهندگی سیاسی مسلمان در دولت غیر اسلامی	۱۰۴
۱. حکم پناهندگی سیاسی مسلمان در کشور غیر اسلامی و کسب تابعیت آن	۱۰۴
۲. حقوق و تکالیف پناهنده سیاسی مسلمان در دولت غیر اسلامی	۱۰۷
گفتار سوم: وجوه اشتراک و افتراق پناهندگی سیاسی در فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین الملل	۱۱۶
۱. مهمترین وجوه اشتراک و افتراق امان در فقه حنفی و امامیه	۱۱۶
۲. مهمترین وجوه اشتراک عقد امان در فقه حنفی و امامیه با پناهندگی سیاسی در حقوق بین الملل	۱۱۹
نتیجه گیری	۱۲۲
پیشنهادها	۱۲۴

فهرست منابع و مآخذ: (مشخصات منابع و مآخذ به ترتیب زیر نوشته شود) ۱۲۶

مقدمه

۱. بیان مسئله

پناهنده یعنی پناه‌برنده و پناه‌گیرنده و پناهندگی همان عمل و حالت پناهنده است؛ بعبارت دیگر، هر گاه کسی بدلیل ترس موجه از تعقیب بخاطر نژاد، مذهب یا عقاید سیاسی اش، ترک کشور خویشتن گوید و به کنف حمایت دولتی دیگری پناه بگیرد بدین کنش و واکنش اصطلاح پناهندگی و پناهندگی سیاسی (که در انگلیسی بدان «Asylum» در عربی «لجوء» می گویند و در یونان باستان $\alpha\sigma\upsilon\lambda\omicron\nu$ نامیده می‌شد) کار می‌برند. پناهندگی سیاسی دو نوع است: پناهندگی داخلی یا سرزمینی، که به موجب آن دولتی به فردی در سرزمین خود پناهندگی می‌دهد. و نوع دیگر آن پناهندگی دیپلماتیک یا خارجی است. این نوع پناهندگی ممکن است توسط دولتی در نقاطی که حقوق بین الملل اعمال قدرت مقامات تعقیب کننده را منع میکند (مثل سفارت خانه، کشتی و یا هواپیمای دولتی) به عمل آید.

پناهندگی یکی از مسایل کهن حیات اجتماعی بشر است زیرا از دوران دور بدینسو ظلم و ستمگری حکومت‌ها، استبداد و جنگ‌ها دوامدار وجود دارد که تبعاً به اثر آن بسیاری از مردمان در معرض تضییع حقوق و خطر نابودی قرار می گرفتند؛ بنابراین همواره در این میان افرادی ترجیحاً یا از روی اجبار، وطن خود را ترک گفته و به دیار دیگری پناه می‌جستند. از آنجایی که حمایت ستمدیدگان و کمک نیازمندان، مقتضای خرد و میل فطری انسان‌ها است؛ از دوران باستان، در تمدن‌های بزرگ و نیز ادیان الهی در خصوص این قشر آسیب دیده نهاد پناهندگی بعنوان رهیافت حمایتی، و راهکار همکاری اندیشده شده است.

مطالعه تاریخ زیست انسان و واقعیت کنونی او نشان می دهد که معضل پناهندگی همواره مسئله رایج در روابط سیاسی و اجتماعی اقوام و ممالیک دنیا می باشد و در همه اعصار و زمانه رواج داشته و اکنون نیز متداول است و احتمالاً هم با توجه به افزایش جنگ ها و ناامنی ها، پناهندگان این قرن از هر دوران دیگر بیشتر هم باشند و بنا برین، اصل مسئله پناهندگی قطع نظر از چگونگی و کیفیت آن، مورد قبول همه ملل و دول جهان است و حتی در جهان معاصر بعنوان یکی از مسائل اصلی در حوزه ای حقوق بین الملل و سیاست خارجی کشورها تلقی می شود.

اصل پناهندگی در اسلام نیز جایگاه مهم دارد و فقهای اسلام از جمله فقهای حنفی و امامیه از احکام و مسایل آن در ضمن مفاهیم «امان»، «ذمه»، «استئجار» و «هجرت» بحث کرده اند که امروزه در قلمرو گرایش فقه سیاسی واقع می شود.

فقهای اسلام قرن‌ها جلوتر از حقوقدانان، با ژرف نگری و ظرافت بینی روی آفاق و جوانب حق پناهندگی تئوری پردازی کرده اند که امروزه آثار فقهی آنان مشحون از آن است؛ از جمله: در باب احکام و عناصر پناهندگی، آثار و پیامدهای آن، حقوق و تکالیف پناهندگان، اغراض و اهداف آنها و مسائل فراوانی از این قبیل.

البته این مسئله به محققان و اسلام شناسان مبرهن است که طرز برخورد و نگاه اسلام به مسئله پناهندگی با مواضع حقوق بین الملل، تمایزات و افتراقات زیاد دارد؛ مثلاً از نقطه نظر فقه حنفی و امامیه، علاوه بر دولت یک فرد مسلمان عادی هم می تواند به شخص پناهجو پناه دهد در حالیکه در حقوق بین الملل تنها دولت شایسته این صلاحیت دانسته شده است. همسان این تفاوت‌ها در میان این دو نظام در باب مسئله ای پناهندگی فراوان است که در جای خود خود بررسی می‌گردد.

گفتنی است که امروزه از یکسو به علت افزایش پناهندگان و مشکلات آنان که بحث روی مسئله پناهندگی فعالیت جدی می‌طلبد؛ و از سوی دیگر به دلیل روی کار آمدن دولت های ملی و پیچیده شدن روابط بین‌المللی، مسایل جدیدی (از جمله ، التزام به قوانین کشور پناه گرفته، کسب تابعیت و...) که جلو پناهندگان قرار گرفته است؛ بازکاوی فقهی مسأله ی پناهندگی و تبیین دیدگاه فقهای اسلام درباره آن امر مطلوب می‌نماید.

بنابراین، این نوشتار تحت عنوان « پناهندگی سیاسی از دیدگاه فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین‌الملل» بصورت مقایسه ایی میان فقه حنفی و امامیه با رویکرد توصیفی و تحلیلی به بررسی مسئله پناهندگی می‌پردازد؛ تا از یک طرف موقف فقه اسلامی در باب پناهندگی سیاسی و حقوق پناهندگان محقق گردد و از سوی دیگر با توضیح موقف این دو مذهب در قبال این مسئله، به هم وطنانم که یا سنی حنفی و یا شیعی امامی اند؛ خدمتی - ولو ناچیز انجام گیرد.

۲. پیشینه تحقیق

سابقه تتبع و تحقیق درباره پناهندگی در فقه اسلامی توأم با شروع نهضت فقهی بود. فقهای پیشین ضمن مفاهیم عقدا مان، استیجار و هجرت به این مسئله می پرداختند، اگر چه در میان انبوه تراث فقهی به کتاب جداگانه که بطور خاص که زیر نام عقد امان یا استیجار به این مسئله پرداخته باشد دست نیافتم ولی اغلب این کتاب ها طی باب ویا فصل مستقل بحثی در باره آن-آن هم مطلق امان؛ نه امان سیاسی- دارد.

در میان تراث فقهی دانشمندان معاصر شماری از کتاب ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات در این بابت نگارش یافته است؛ که برخی تنها جنبه فقهی دارد و برخی دیگر با رویکرد مقایسه ایی با حقوق بین‌الملل؛ که در ذیل به برخی از آنها اشاره می‌گردد:

۱. «برسی تطبیقی پناهندگی در اسلام، حقوق ایران و اسناد بین الملل» پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهناز امیری فارغ التحصیل دانشگاه آزاد اسلامی. یکی از محاسن این تحقیق رویکرد تطبیقی سه جانبه آن میان اسلام، حقوق ایران و حقوق بین الملل است ولی بیشتر روی آرای مذهب امامی تأکید دارد.

۲. «احکام پناهندگی در فقه مذاهب اسلامی و حقوق بین‌الملل» پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانش‌جوی دانشگاه قرآن و حدیث مرضیه مهرور. این تحقیق نسبتاً جامع به نظر می‌رسد، اما نویسنده آن نیز بیشتر روی آرای امامیه لنگر انداخته و در واکاوی نظریات مذاهب دیگر از جمله مذهب حنفی کمتر توجه کرده است.

۳. «حق پناهندگی از نظر شریعت اسلام و حقوق بین‌الملل» تالیف نویسنده عرب دکتر احمد ابوالوفا که از زبان عربی به زبان فارسی برگردان شده است؛ این کتاب داری امتیازات زیاد است. یکی از ویژگی‌هایش قدرت آن در تثبیت برجستگی، والایی و سبقت شریعت اسلام در بسی موارد در امر نهاد پناهندگی نسبت به حقوق بین‌الملل است. ولی با این همه مواصفات، این کتاب (همچنان که نگارنده ای آن می‌گوید: آرای مندرج در این کتاب بیان‌گر نظریات مولف خود است) بیشتر نمایان‌گر اجتهادات و دیدگاه‌های نگارنده اش بوده و نظریات فقه مذاهب اسلامی در آن به ندرت تجلی یافته است.

علاوه از تحقیقاتی که ملاحظه گردید، تحقیقات دیگری نیز درین زمینه نگارش یافته است؛ اما اکثر آنها بیشتر از مرز احکام پناهندگی غیر مسلمانان در کشور های اسلامی فراتر نرفته و در باب مهاجرت و پناهند شدن مسلمانان در کشور های غیر اسلامی و احکام و تکالیف آن‌ها اندکی پرداخته است.

باید اضافه کرد، که پژوهش تحقیقی و تطبیقی که ویژه مذهب حنفی و امامیه باشد؛ با آن که اکثر مردم افغانستان و جمهوری اسلامی ایران تابع این دو مذهب اند و نظام حقوقی شان نیز اغلب بروی آن بنا یافته است؛ تا اکنون جایگاهش خالی می نماید؛ که نگارنده در این تحقیق در پی تحقق آن مهم برآمده است.

بنده تلاش نمودم مطالب و دیدگاه ها را در محور موضوع مزبور از کتاب های دست اول، جمع آوری نموده و مقایسه و تحلیل نمایم.

3. اهمیت و ضرورت تحقیق

۱.۳. ضرورت علمی

پژوهش فقهی روی مسئله پناهدگی سیاسی از دو جهت ضرورت علمی دارد.

۱. این بحث یکی از مباحثی مهم رشته فقه سیاسی است و با توجه به نوپایی این رشته، بازپژوهی روی موضوع حاضر یک ضرورت علمی است و در باروری آن - رشته فقه سیاسی - مفید واقع خواهد شد.

۲. امروزه رفتار جریان های تندرو منتسب به اسلام موجب توهمات نسبت به حقوق غیر مسلمانان از نظر اسلام و روابط حسنه با آنان شده است. مسلم است که نگارش پیرامون موضوع پناهدگی، عامل زدایش چنین توهمات و تصحیح معرفت در باره آن خواهد شد. ازین رو ضرورت علمی پژوهش حاضر پوشیده نیست.

۲.۳. ضرورت عملی

تحقیق و نگارش پیرامون پناهدگی، بلحاظ عملی از سه جهت ضروری می نماید:

۱. برای دولت در امر قانونگذاری راجع به پناهندگی و حل مشکلات پناهندگان کاربرد دارد.
۲. از جهت آنکه پناهندگان افغانستانی یا سنی حنفی و یا شیعی امامی اند؛ تحقیق حاضر برای آن‌ها بهترین راهگشا و روشنگر در ادای حقوق و تکالیف شان قرار می‌گیرد.
۳. موجب آگاهی عموم پناهندگان می‌گردد که در نتیجه می‌توانند با دفاع آگاهانه در راستای احقاق حقوق شان جلو بروند، تا شاید وضعیت نابسامان شان سامان گیرد. و حال خراب شان به‌بود یابد.

۴. اهداف تحقیق

۱. افزایش و ارتقای سطح علمی در زمینه پناهندگی سیاسی
۲. آگاهی حقوقی و تکلیفی به پناهندگان
۳. بیان حکم شرعی پناهندگی سیاسی مسلمان در کشورهای غیر اسلامی
۴. تلاش در جهت نشر فرهنگ یاری و همدردی به پناهندگان

۵. سوالات تحقیق

۱. سؤال اصلی تحقیق

دیدگاه فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین‌الملل درباره پناهندگی سیاسی چیست؟

۲. سؤال‌های فرعی تحقیق

۱. دیدگاه فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین‌الملل درباره پناهندگی سیاسی غیر مسلمان در کشور اسلامی چیست؟
۲. دیدگاه فقه حنفی و امامیه در باره پناهندگی سیاسی مسلمان در دولت اسلامی چیست؟

۳. دیدگاه فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین‌الملل در باره ی پناهندگی سیاسی مسلمان در کشورهای غیر اسلامی چیست؟

۴. چه تفاوت ها و تمایزات میان فقه حنفی، امامیه و حقوق بین‌الملل در خصوص پناهندگی سیاسی وجود دارد؟

6. فرضیه ها

۱. پناهندگی در نظام حقوق بین‌الملل یکی از حقوق انسانی شناخته شده است؛ که باساس آن هر فردی می تواند جهت حمایت جان و مال و ... خواستار پناهندگی شود. فقه اسلامی نیز در شناسایی این حق برای افراد و گروهها با حقوق بین‌الملل همسوی دارد ولی در احکام و جزئیات آن میان مسلمان و غیر مسلمان برخی تفاوت‌ها قایل است. از دیدگاه فقه حنفی و امامیه غیر مسلمانان می توانند با اخذ امان وارد سرزمین اسلامی شده و در آن جا از حق زندگی برخوردار گردند؛ اما این حق به آنان صورت موقتی دارد و اگر بخواهند که بعد از سپری شدن مدت مقرر بازهم به زندگی در آنجا ادامه دهند این امر از طریق عقدم ذمه برایشان میسر است.

۲. حقوق بین الملل در شناسایی حق پناهندگی میان مسلمان و نامسلمان تفکیک قایل نشده است. فقه حنفی و امامیه نیز نفس پناهنده شدن فرد مسلمان به کشورهای غیر اسلامی را اساسا جایز می‌داند اما مشروط به اینکه با مقدمات حرام مثل تهمت زدن به نظام اسلامی، دروغ گفتن و تحقیر فرد پناهنده همراه نباشد و موجب استحاله فرهنگ و یا دینی پناهنده نشود.

۳. با توجه اصل برادری ایمانی و وحدت دارالاسلام پناه دادن به مسلمانان پناه‌جو به دولت اسلامی واجب است.

۴. در خصوص پناهندگی برخی تفاوت ها میان مذهب حنفی و امامیه و حقوق بین‌الملل وجود دارد. برای مثال، پناهندگی در فقه حنفی و امامیه شامل عقود است؛ در فقه حنفی شامل عقد غیر لازمی

و در فقه امامی شامل عقد لازمی؛ اما در حقوق بین‌الملل ماهیت اختیاری است. یکی از تفاوت‌های دیگر دیدگاه این دو مذهب با حقوق بین‌الملل دربارهٔ پناه دهنده است؛ در حقوق بین‌الملل این صلاحیت منحصر به دولت است ولی از نظر فقه حنفی و امامی افراد رعیت نیز صداحیتدار اعطای پناهندگی دانسته شده است.

7. روش تحقیق

این پژوهش بر مبنای روش گردآوری کتابخانه‌ای بوده، که ابتداء از کتب معتبر لغات و معجمات، در مفهوم‌شناسی استفاده شده و سپس در بخش‌های دیگر، از کتب فقهی و حقوقی معتبر استفاده خواهد شد. البته از مقالات پژوهشگران در مورد مطالب مرتبط، تغافل صورت نگرفته است.

8. قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)

این پژوهش از لحاظ موضوعی، مقید به پناهندگی سیاسی از دیدگاه فقه حنفی و امامیه با تأکید به حقوق بین‌الملل بوده اما از لحاظ زمانی و مکانی مقید به دوران خاص و جامعه خاصی نیست.

9. نوآوری

تحقیق حاضر از دو جهت نو است:

1. از جهت معادل‌یابی مفهوم پناهندگی سیاسی در مفهوم «عقدامان» است؛ بدین معنی که تا هنوز بنا به کاوش نگارنده، پژوهشی که با مقایسه چستی پناهندگی سیاسی، و امان، معادل پناهندگی سیاسی را از میان مصادیق امان بیرون در آورده و مورد مذاقه قرار دهد نشده است. بنابر این در تصور وی تحقیق حاضر در نوع خودش کار جدید است.
2. در جامعیت آن است. به نظر نگارنده این تحقیق نسبت تحقیقات دیگری که در این حوزه صورت گرفته، جامع است. چون، پناهندگی سیاسی غیر مسلمان در کشور اسلامی، پناهندگی

سیاسی مسلمان در کشور اسلامی و پناهندگی سیاسی مسلمان در کشور غیر اسلامی را شامل می‌شود.

۱۱. محدودیت

بزرگترین محدودیت تحقیق حاضر کمبود منابع فقهی معاصر در خصوص آن بود، خصوصاً در بابت مباحث فصل سوم؛ چون اغلب مباحث آن مشمول مسایل فقهی معاصر و متأخر است که تبعاً در تحقیق آن به منابع کافی در مذهب حنفی و امامیه دست نیافتیم. از این رو در چنین مواردی از آیات، روایات و قواعد فقهی مورد اتفاق آن‌ها بهره جسته و به رایۀ نظریه پرداختیم.

۱۲. ساختار تحقیق

این تحقیق در یک مقدمه و سه فصل به صورت ذیل تدوین شده است:

۱. مقدمه

۲. فصل اول شامل مفهوم‌شناسی و کلیات است؛ که در مفهوم‌شناسی، مفاهیم همراه با تعریف از مفاهیم مشابه نیز تفکیک شده است.

۳. فصل دوم شامل مشروعیت امان، حکم و ماهیت امان، عناصر امان، اصول حاکم بر پناهندگی در حقوق بین‌الملل، حقوق و تکالیف پناهنده و عوامل پایان دهنده امان و پناهندگی سیاسی، می‌شود. بحث مشروعیت امان شامل استدلال‌های از قرآن کریم و سنت است. دیگر سایر مباحث از نقطه نظر فقهی مورد بحث قرار گرفته و اغلب در آن‌ها به طور مختصر و احیاناً با اندکی تفیصل به حقوق بین‌الملل نیز پرداخته شده است.

۴. فصل سوم، شامل پناهندگی سیاسی مسلمانان در کشور اسلامی، حقوق و تکالیف وی، و پناهندگی سیاسی مسلمان در کشور غیر اسلامی، حقوق و تکالیف وی و وجوه اشتراک و افتراق مباحث پیشین، می‌شود.

به مباحث این فصل نسبت به فصل پیشین به دلیل جلوگیری از تکرار و کمبود منابع آن به اختصار پرداخته شده است.

فصل اول: مفهوم‌شناسی و کلیات

❖ مفاهیم

❖ کلیات

- گونه‌شناسی
- تاریخچه
- مبانی